

✓ تشبیه: ادعای همانندی میان دو یا چند چیز است.

*** پایه های تشبیه (ارکان تشبیه)

- 1) مشبه (طرف اول): پدیده ای که آن را به پدیده ای دیگر مانند می کنیم.
 - 2) مشبه به (طرف دوم): پدیده ای که مشبه را به آن مانند می کنیم.
 - 3) وجه شبه: ویژگی یا صفت مشترک میان مشبه و مشبه به است که در مشبه به پر رنگ تر و آشکارتر است. (دلیل تشبیه)
 - 4) ادات تشبیه: واژه ای (حرف و فعل و...) است که آن را برای بیان شباهت میان دو پدیده به کار می بریم. (چو، مثل، مانند، به سان، گویی، به کردار و...)
- نکته «چو» و «چون» اگر به معنی مثل و مانند باشند؛ ادات تشبیه اند اگر معنای «وقتی که»، «و» زیرا «بدهند ادات تشبیه نیستند و حرف ربط اند.

➤ نمونه: گرت ز دست برآید چو نخل باش کریم / ورت ز دست نیاید چو سرو باش آزاد

مصراع اول: مشبه: تو (محذوف) / مشبه به: نخل / چو: ادات تشبیه / وجه شبه: کریم

مصراع دوم: مشبه: تو (محذوف) / مشبه به: سرو / چو: ادات تشبیه / وجه شبه: آزاد

➤ نمونه: خوشبخت آن مادر دانا به روز و شب / چونان فرشته بر سر او سایه گسترد.

مشبه: مادر / مشبه به: فرشته / ادات تشبیه: چونان / وجه شبه: بر سر او سایه گسترد.

*** انواع تشبیه از نظر پایه ها

1) تشبیه گسترده 2) تشبیه فشرده

تشبیه فشرده خود به دو دسته (1) تشبیه فشرده اضافی (اضافه تشبیهی) (2) تشبیه فشرده غیر اضافی (اسنادی)

تشبیه گسترده: از میان رکن ها و پایه های تشبیه، ذکر مشبه و مشبه به ضروری است؛ اما وجه شبه و ادات تشبیه را می

توان حذف کرد به تشبیهی که چهار رکن یا سه رکن را در خود داشته باشد «تشبیه گسترده» می گویند.

➤ دل ما به دور رویت ز چمن فراغ دارد / که چو سرو پای بند است و چو لاله داغ دارد

مشبه : دل / ادات تشبیه : چو / مشبه به : سرو ، لاله / وج شبه : پای بند بودن و داغ داشتن (تشبیه گسترده)

تشبیه فشرده :

تشبیهی که فقط دو رکن اصلی یعنی مشبه و مشبه به را داشته باشد ؛ تشبیه فشرده است .

حذف وجه شبه و ادات تشبیه ، تشبیه را خلاصه می کند . به این نوع تشبیه « تشبیه بلیغ » نیز می گویند . این نوع تشبیه کلام را ادبی تر و زیباتر می کند .

تشبیه فشرده گاهی به صورت اضافی (مضاف و مضاف الیه) و گاه به صورت غیر اضافی به کار می رود . (تشبیه های غیر اضافی معمولاً به صورت جمله اسنادی هستند) .

➤ تا خار غم عشقت آویخته در دامن / کومه نظری باشد رفتن به گلستان ها

خار غم عشق (اضافه تشبیهی) / غم عشق : مشبه / خار : مشبه به

➤ بر تیر جورتان ز تحمل سپر کنیم / تیر جور : اضافه تشبیهی / مشبه : جور ، تیر : مشبه به

➤ سخن جان است و جان داروی جان است / مگر چون جان عزیز از بهر آن است (انسانی 81)

تشبیه بیت بالا تشبیه فشرده اسنادی است .

➤ تو سرو جویباری ، تو لاله بهاری / تو یار غمگساری ، تو حور دلربایی

تو : مشبه / سرو جویبار : مشبه به / تو لاله بهاری : تو : مشبه / مشبه به : لاله بهار / تو : مشبه / حور دلربا : مشبه به

❖ بهتر است بدانید گاهی در لابه لای کلام ، تشبیه پنهان (مضمیر) به کار می رود ؛ یعنی در ظاهر کلام تشبیهی

مشاهده نمی شود اما با دقت و تأمل در معنی ، می توان به تشبیه پی برد . مانند :

➤ زلف عنبر شکن از روی تو سر می پیچد / چه کند ز آتش اگر زانک پرهیزد مشک

شاعر « زلف محبوب » را به مشک و « روی » را به آتش تشبیه کرده است .

❖ نوعی دیگر از تشبیه ، تشبیه درون واژه ای است ؛ یعنی اجزای برخی از واژه های غیر ساده با هم یک تشبیه را می

سازند . مانند :

▪ دریا دل : آن که دلی بزرگ چون دریا دارد .

▪ سنگدل : آن که دلی چون سنگ ، سخت دارد .

▪ شیرزن : زنی که در شجاعت چون شیر است .

تعداد تشبیه و ارکان آن را در ابیات بررسی کنید .

- (1) گویند روی سرخ تو سعدی که زرد کرد ؟ / اکسیر عشق بر مسم افتاد و زر شدم
- (2) لبّت تا در لطافت لاله سیراب راماند / دلم در بی قراری چشمه سیماب را ماند
- (3) فراز و نشیب بیابان عشق دام بلاست / کجاست شیر دلی کز بلا نخیزد
- (4) مرا چون هاتف دل دید دمساز / برآورد از رواق همّت آواز
- (5) تو هم چون گل ز خندیدن لبّت با هم نمی آید / روا داری که من بلبل چو بوتیمار بنشینم .

..... سوال تستی

*در کدام بیت هر چهار رکن تشبیه ذکر شده است؟

- (1) گوش کن پند ، ای پسر ، وز بهر دنیا غم مخور / گفتمت چون در حدیثی ، گر توانی داشت هوش
- (2) بوی شیر از لب هم چون شکرش می آید / گر چه خون می چکد از شیوه چشم سیهش
- (3) حافظ غم دل با که بگویم که در این دور / جز جام نشاید که بود محرم رازم
- (4) برآمد قیرگون ابری ز روی نیلگون دریا / چو رای عاشقان گردان چو طبع بیدلان شیدا

**تعداد تشبیه در کدام گزینه بیشتر است؟

- (1) آفتابی که به گردون شده تابنده تویی / سایه ای کافتد از آن بر زبر خاک منم
- (2) تو همه ماهی و خورشیدی و ابری و نسیم / من خزان دیده و پژمرده گلی در چمنم
- (3) کرمت ماء معین ریخت به جام هوسم / سخت در ثمین داد به جای ثمنم
- (4) تو بهاری تو بتی آتش جانی سروی / من همان خاک رهم آتش عشقت کفتم

***نوع تشبیه بلیغ ، در کدام بیت متفاوت است؟

- (1) کنون چه چاره که در بحر غم به گردابی / فتاد زورق صبرم ز بادبان فراق
- (2) من شکسته بد حال زندگی یابم / در آن زمان که به تیغ غمت شوم مقتول
- (3) مرغ روحم که همی زد ز سر سدره صفیر / عاقبت دانه خال تو فکندش در دام
- (4) دلا رفیق سفر بخت نیکخواهت بس / نسیم روضه شیراز پیک راحت بس

*** در کدام ابیات از « اضافه تشبیهی » استفاده شده است ؟

الف) درخت دوستی بنشان که کام دل به بارآرد / نهال دشنی برکن که رنج بی شمار آرد

ب) هست طومار دل من به درازای ابد / بر نوشته ز سرش تا سوی پایان تو مرو

پ) مرنجان دلم را که این مرغ وحشی / ز بامی که برخاست مشکل نشیند

ت) دیشب به سیل اشک ره خواب می زدم / نقشی به یاد روی تو بر آب می زدم

ث) دلا جام و ساقی گل رخ طلب کن / که چون گل زمانه ندارد بقایی

○ 1 الف، ب، ت 2 الف، ب، پ 3 ب، ت، ث 4 ب، پ، ت

**** در کدام گزینه « تشبیه فشرده » اضافی وجود ندارد؟

الف) گاهی که سنگ حادثه از آسمان رسد / اوّل بلا به مرغ بلند آشیان رسد .

ب) مرا در دل درخت مهربانی / به چه ماند؟ به سرو بوستانی

پ) پیش کمان ابرویش ناله همی کنم ، ولی / گوش کشیده است ، از آن گوش به من نمی کند

ت) هرگز کسی نداد بدین سان نشان برف / گویی که لقمه ای است زمین در دهان برف .

**** نوع تشبیه کدام گزینه فرق دارد ؟

الف) دگر باره خیاط بادصبا / بر اندام گل دوخت رنگین قبا

ب) ای خرم از فروغ رخت لاله زار عمر / باز آ که ریخت بی گل رویت بهار عمر

پ) هرچه به گرد خویشتن می نگرم در این چمن / آینه ضمیر من جز تو نمی دهد نشان

ت) که لیلی گر چه در چشم تو حوری است / به هر جزیی ز حسن او قصوری است

**** در کدام گزینه « تشبیه فشرده اضافی » بیشتر است ؟

الف) دست از مس وجود چو مردان ره بشوی / تا کیمیای عشق بیابی و زر شوی

ب) گویند روی سرخ تو سعدی که زرد کرد / اکسیر عشق بر مسم افتاد و زر شدم

پ) نگارش دهد گلبن جویبار / در آینه آب رخسارها

ت) او را خود التفات نبودی به صید من / من خویشتن اسیر کمند نظر شدم .

**** در منظومه زیر چند تشبیه وجود دارد ؟

مرا هر لفظ فریادی است کز دل می کنم بیرون / مرا هر شعر دریایی است لبریز از شراب خون / کجا شهد است این اشکی

که در هر دانه لفظ است ؟/ مرا این ، کاسه خون است / چنین آسان منوشیدش .